

Työeläkelaitoksille

KOTONA TAPAHTUVA HOITO JA HOITAJAN ELÄKETURVA

Kotihoitotyötä tekevien oikeudellista asemaa on viime vuosina selkeytetty lainsäädännöllä. Viimeisin näistä lainmuutoksista tulee voimaan 1.7.1993 ja se koskee vammaisen, vanhuksen tai sairaan henkilön hoitajalle suoritettavaa omaishoidon tukea ja tällaisen hoitajan oikeudellista asemaa.

Tämä tiedote on yhteenveto siitä, minkä lain mukaan määräytyy niiden henkilöiden eläketurva, jotka hoitavat vammaista, vanhusta tai sairasta henkilöä kotona ja mikä on hoitopalkkion vaikutus eläkettä saavan hoitajan eläkkeeseen. Tiedote korvaa aikaisemmat Lakiosaston tiedotteet 1/89, 5/91, 4/92 ja 10/92.

Omaishoidon tuen saajat

Omaishoidon tukea koskevat säännökset lisättiin sosiaalihuoltolakiin 1.7.1993 voimaan tulevalla lailla (1365/92). Näillä säännöksillä korvataan ne sosiaalihuoltoasetuksen säännökset, jotka koskevat kotipalveluna järjestettävää vanhuksen, vammaisen tai pitkäaikaissairaana kotihoidon tukea.

Omaishoidon tuki on sosiaalipalvelua, jonka järjestämisestä kunta on vastuussa. Kunta maksaa omaishoidon tukena palkkiota vammaisen, vanhuksen tai sairaan henkilön hoitamisesta **hoidettavan omassa kodissa**. Tukea myönnetään muunkin sairaan henkilön kuin pitkäaikaissairaana hoitoon.

Erityisistä syistä myös hoitajan kotona järjestettävään hoitoon voidaan antaa omaishoidon tukea. Kuitenkin jos näin järjestetty hoito on ympärivuorokautista, siihen sovelletaan perhehoitajalain (312/92) säännöksiä silloin, kun myös muut perhehoidolle asetetut edellytykset täyttyvät. (Perhehoidosta tarkemmin jäljempänä.)

Omaishoidon tuesta on laadittava hoitajan ja kunnan välillä sopimus. **Sopimus omaishoidon tuesta** voidaan tehdä myös muun henkilön kuin hoidettavan omaisen tai läheisen kanssa.

Henkilö, jonka kanssa kunta on tehnyt sopimuksen omaishoidon tuesta, ei ole työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa kuntaan, hoidettavaan eikä hoidettavan huoltajaan. Hän kuuluu kuitenkin KVTEL:n piiriin, vaikka ei olekaan työsuhteessa kuntaan. Hoitotyö oikeuttaa eläkkeeseen uusien säännösten perusteella 30.6.1993 jälkeiseltä ajalta. Omaishoitajan eläketurva määräytyy KVTEL:n peruseläketurvan mukaisesti.

Alimmaksi hoitopalkkioksi on asetuksessa määrätty 1 069,86 mk/kk. Määrä tarkistetaan kalenterivuositain TEL-indeksin mukaan ja se on sama kuin KVTEL-eläkkeeseen oikeuttavan palkkion alaraja. Vähäisestä tai tilapäisestä hoidosta voidaan sopimuksen mukaisesti suorittaa edellä mainittua pienempääkin palkkiota.

Jos toisena sopijapuolena on niin sanottu vierashoitaja eli muu kuin hoidettavan omainen tai läheinen, voivat sopimusosapuolet valita, järjestetäänkö hoitajan asema tavanomaisena työsuhteena kuntaan vai sopimuksella omaishoidon tuesta. Jos hoitajan kanssa on tehty **työsopimus**, hän on KVTEL:n alaisessa työsuhteessa eikä häneen sovelleta erityissäännöksiä omaishoitajista.

Omaishoitajia koskeva hallituksen esitys ja vahvistetut lait ovat yleiskirjeissä A 38/92 ja A 8/93.

Ennen 1.7.1993 maksettu kotihoidon tuki

Tähän mennessä kunnat ovat järjestäneet kotipalveluna vammaisen, vanhuksen tai pitkäaikaissairaana kotoon tapahtuvaa hoitoa, josta on tehty sopimus sosiaalilautakunnan ja hoitajan välillä. Kunta on maksanut hoitajalle hoitopalkkion kotihoidon tukena.

Aiemmat kotihoidon tukea koskevat sopimukset on muutettava vastaamaan uusia, omaishoidon tuesta annettuja säännöksiä 1.7.1993 lukien.

Kuntien eläkevakuutus on pitänyt kotihoidon tukea saaneita hoitajia KVTEL-eläkkeeseen oikeuttavassa palvelussuhteessa olevina, jos seuraavat edellytykset ovat täyttyneet:

- Kunnan sosiaalilautakunnan ja hoitajan välillä on kirjallinen kotihoitosopimus.
- Hoito tapahtuu hoidettavan kotona.
- Hoitajan ja hoidettavan välillä ei ole sukulaisuutta eivätkä he myöskään asu samassa taloudessa.

- Hoitajalla on enintään kaksi hoidettavaa kerrallaan.
- Kunnan sosiaalilautakunnan maksamat palkkiot ovat yli TEL:n vähimmäiskuukausiansion rajamäärän.

TEL:n alaisuuteen ennen 1.7.1993 annettu kotihoito kuuluu, jos hoidettava on itse maksanut palkkaa hoitajalle kunnan maksaman kotihoidon tuen lisäksi eivätkä hoitaja ja hoidettava ole saman perheen jäseniä. Tällöin hoidettava on katsottu työnantajaksi ja TEL-palkkana on pidetty palkan ja kotihoidon tuen yhteismäärä.

Jos hoitaja on hoidettavan perheenjäsen, ei kotihoidon katsota tapahtuneen työsuhteessa, vaan perheoikeudellisella perusteella. Tällainen kotihoito ei kuulu minkään eläkelain piiriin ennen 1.7.1993.

Perhehoitajat

Perhehoidolla tarkoitetaan sosiaalihuoltolain mukaan henkilön hoidon, kasvatuksen tai muun ympärivuorokautisen hoidon järjestämistä **hänen oman kotinsa ulkopuolella** yksityiskodissa. Perhehoidossa voivat olla mm. lastensuojelutoimenpiteiden kohteena olevat lapset ja nuoret, kehitysvammaiset henkilöt, päihde- ja vammaishuollon tai vanhustenhuollon asiakkaat.

Perhehoitajia koskevat yleiskirjeet A 28/91, A 14/92 ja A 27/92.

Kuntaan tai kuntainliittoon sopimussuhteessa olevat perhehoitajat

Perhehoitajaan, joka antaa kodissaan perhehoitoa ja joka on tehnyt hoidosta kunnan tai kuntainliiton kanssa **toimeksiantosopimuksen**, sovelletaan perhehoitajalakia.

Perhehoitajalain piiriin kuuluvalla hoitajalla on oikeus KVTEL:n mukaiseen peruseläketurvaan, vaikka toimeksiantosopimus ei lain mukaan perustakaan työsuhdetta kunnan ja hoitajan välille.

Perhehoitajalaki tuli voimaan 1.7.1992 eikä se koske voimaantuloa edeltänyttä aikaa.

Perhehoitoa voi antaa myös kuntaan tai kuntainliittoon **työ- tai virkasuhteessa** oleva henkilö. Tällainen henkilö kuuluu KVTEL:n piiriin kuten muutkin kunnallisessa palvelussuhteessa olevat. Perhehoitajalaki ei häntä koske.

On myös mahdollista, että hoitajan kanssa ei tehdä sen paremmin työsopimusta kuin perhehoitajalaissa tarkoitettua toimeksiantosopimustakaan, vaan hän toimii **itsenäisenä yrittäjänä**, jolta kunta ostaa hoitopalveluja. Tällöin hoitajaan sovelletaan YEL:a.

Yksityiseen laitokseen sopimussuhteessa olevat perhehoitajat

Myös yksityinen laitos voi sijoittaa hoidokkejaan perhehoitoon.

Jolleivät laitos ja hoitaja ole tehneet hoitotyöstä nimenomaista työsopimusta, katsotaan perhehoitaja itsenäiseksi ammatinharjoittajaksi ja siten YEL:n piiriin kuuluvaksi.

Jos kuitenkin hoidettava, esimerkiksi perheeseen sijoitettu kehitysvammainen lapsi, on haluttu ottaa perheeseen perheenjäsenen asemaan, ei hänen hoitamistaan pidetä ansiotyönä eikä YEL-vakuutuksen ottamiseen velvoiteta. Keskeistä on hoitajan oma käsitys asiasta. Ansiotyöolettama väistyy kuitenkin vain sillä edellytyksellä, että hoidettavat ovat alaikäisiä eikä heitä ole kovin monta.

Perhehoitajien vakuuttaminen ajalta ennen 1.7.1992

Perhehoitajien eläkeoikeudellinen asema oli pitkään epäselvä. Ennen perhehoitajalain säätämistä YEL:n katsottiin voivan tulla sovellettavaksi vain, jos toiminta oli tavallista laajempaa ja vaati erityisiä järjestelyjä, kuten ulkopuolista hoitohenkilökuntaa. Tällöin oli yleensä kyse psykiatristen potilaiden tai aikuisten kehitysvammaisten hoidosta.

Jos perhehoitajalaissa tarkoitettu perhehoitaja on tehnyt hoitotyötä samoin ehdoin ennen 1.7.1992 ja YEL:n soveltamisen ehdot muutoin täyttyvät, hän voi halutessaan ottaa YEL-vakuutuksen tälle aikaisemmalle ajalle. Vakuutus voidaan kuitenkin tehdä takautvasti vain kuluvalle ja viidelle edeltävälle kalenterivuodelle.

Perhehoitajalain voimaantuloa (1.7.1992) edeltäneeltä ajalta ryhdytään pakkovakuuttamiseen vain, jos kysymyksessä on ollut aikaisemman soveltamiskäytännön mukaan selvästi ansiotyönä pidettävä toiminta. Tämä koskee sekä niitä hoitajia, joilla on toimeksiantosopimus kunnan kanssa että yksityisen laitoksen kanssa hoitosopimuksen tehneitä.

Vammaisten henkilöiden avustajat

Vammainen henkilö voi saada henkilökohtaisen avustajan palkkaamiseen kunnalta tukea, joka perustuu lakiin vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammaispalvelulaki, 380/87). Laki tuli voimaan 1.1.1988.

Vammainen henkilö itse valitsee ja palkkaa avustajansa ja toimii tämän työnantajana. Hän on siten velvollinen järjestämään avustajalleen myös TEL:n mukaisen eläketurvan.

Kunta suorittaa vammaiselle korvauksen avustajasta aiheutuvista kustannuksista, joihin luetaan myös työnantajan maksettaviksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Tällaisia korvattavia maksuja ovat muun muassa työeläkevakuutusmaksut.

Käytännössä kunta saattaa maksaa myöntämänsä tuen hoitopalkkiona suoraan avustajalle ja pidättää siitä veron ja suorittaa sosiaaliturvamaksun. Tämä ei kuitenkaan vaikuta vammaisen asemaan avustajansa työnantajana.

Vammaispalvelulaissa tarkoitettuna vammaisen henkilökohtaisena avustajana voi toimia myös saman perheen jäsen. Vaikka kysymyksessä on perheenjäsen, on hän työsuhteessa vammaiseen tai tämän holhoojaan, jos hänen kanssaan on tehty työsopimus.

Hoitopalkkio eläkkeensaajan työansiona

Tilanne ennen 1.7.1993

Jos vanhuksen, vammaisen tai pitkäaikaissairaana kotihoidon tukea on suoritettu muulle henkilölle kuin hoidettavan perheenjäsenelle, on hoitotyön katsottu kuuluvan joko KVTEL:n tai TEL:n piiriin. Tällainen eläkettä kartuttava hoitopalkkio on myös katsottu ansiotuloksi, joka on saattanut vaikuttaa hoitajan saamaan eläkkeeseen. Hoitajan ansiotuloa on paitsi kunnan maksama kotihoidon tuki myös palkka, jota hoidettava on mahdollisesti maksanut kotihoidon tuen ohella. Perheenjäsenen hoitamisesta maksettua kotihoidon tukea ei ole otettu ansiotulona huomioon.

Perhehoidosta maksettuja palkkioita on pidetty ansiotulona silloin, kun perhehoitaja on ollut työ- tai virkasuhteessa tai kun toiminta on ollut niin laajaa, että se on katsottu yrittäjätoiminnaksi.

Vammaispalvelulaissa tarkoitettu avustaja on työsuh-
teessa ja hänen saamansa palkka on ansiotuloa.

Tilanne 30.6.1993 jälkeen

Omaishoidon tuesta kunnan kanssa sopimuksen tehneet
hoitajat tulevat KVTEL:n piiriin 1.7.1993. Samasta
ajankohdasta lukien muutetaan TEL:n 8 §:n 4 moment-
tia siten, että perhehoitajille ja omaishoitajille
KVTEL:n mukaan karttuva eläke otetaan yhteensovitus-
sessa huomioon (HE 73/1993 vp).

Nämä muutokset myös laajentavat yleiskirjeessä
A 25/90 määriteltyä ansiotulon käsitettä (kohdat 3.6
ja 3.9). Vammaisen, vanhuksen tai sairaan henkilön
hoitamisesta maksettava palkkio on ansiotuloa mak-
settiinpa sitä työ- tai virkasuhteessa taikka yrit-
täjänä tehdystä hoitotyöstä, kuntaan toimeksiantoso-
pimussuhteessa olevalle perhehoitajalle tai kunnan
kanssa omaishoitosopimuksen tehneelle hoitajalle.
Myös silloin, kun omaishoitaja on hoidettavan
perheenjäsen, on hoitopalkkio hänen ansiotuloaan.

Yksilöllistä varhaiseläkettä koskevat säännökset
muuttuvat 1.1.1994 alkaen. YVEä ei sen jälkeen enää
lakkauteta ansiotulojen vuoksi. Eläke joko jää le-
päämään tai sitä maksetaan osaeläkkeen suuruisena
työssäolon ajalta sen mukaan, kuinka suuret eläk-
keensaajan ansiotulot ovat.

Sellainen yksilöllisellä varhaiseläkkeellä oleva
hoitaja, jonka saama hoitopalkkio ei ole aikaisemmin
vaikuttanut hänen eläkkeeseensä, voi turvata eläk-
keensä jatkumisen ajalla 1.7.-31.12.1993 sopimalla
hoitopalkkionsa 1 069,86 markkaa pienemmäksi.